

Evangelia Kambouri

The modern monuments of the Edessa area researched and protected by the 4th Ephorate of Modern Monuments

The 4th Ephorate of Modern Monuments is responsible for protecting the architectural heritage of the recent past, i.e. works dating to later than 1830. In Pella prefecture the Ephorate's work has focused mainly on the town of Edessa and very little on the surrounding area.

Edessa's modern monuments (35 buildings and complexes) present an example of a comprehensive project which has utilised the potential offered by national and E.U. funding and co-operation. Surveys followed by major restoration programmes have been carried out in the Varosi district and in the town's historic industrial buildings, and as a result the area has been re-integrated into Edessa's urban tissue.

Elsewhere in the prefecture, surveys have been carried out for the re-use of the abandoned buildings of the railway stations of the Decow ville network that survive at Skydra and Aridaia. Also, two typical private watermills at Sosandra, with four and six pairs of millstones respectively, have been designated as historic listed monuments.

The Ephorate's complex work in the area continues.

Χριστίνα Ζαρκάδα-Πιστιόλη

Αρχιτεκτονική τεκμηρίωση και ανάπλαση της ιστορικής συνοικίας Βαρόσι στην Έδεσσα

Η πόλη της Έδεσσας πρέπει να θεωρηθεί δημιούργημα του Εδεσσαίου ποταμού, καθώς ξεκινά από τη λίμνη των Βρυτών - Άγρα και με τα νερά του διανοίγει το πέρασμα που συνδέει την άνω ορεινή με την κάτω πεδινή Μακεδονία. Ο ποταμός με τις ιζηματογενείς αποθέσεις του διαμόρφωσε το μέτωπο του βράχου από το οποίο χύνονται οι περίφημοι καταρράκτες. Η Έδεσσα, κτισμένη πάνω στο πέρασμα αυτό, υπήρξε σημαντική πόλη στην αρχαιότητα αλλά και στα νεότερα χρόνια.

Σύμφωνα με την μέχρι τώρα αρχαιολογική έρευνα στον χώρο της Έδεσσας, η αρχαία πόλη, οχυρωμένη ως ενιαίο σύνολο με ισχυρό τείχος, αναπτυσσόταν σε δύο επίπεδα με μεγάλη υψομετρική διαφορά μεταξύ τους, την κάτω πόλη στον κάμπο (Λόγγο) και την ακρόπολη ή Άνω Πόλη πάνω στον βράχο, σκεπασμένη σήμερα από τις επιχώσεις και τις οικοδομές της σύγχρονης πόλης. Οι ερευνητές ανάγουν την αρχική οχύρωση της πόλης στον 3^ο αι. π.Χ. Η οχυρωματική γραμμή του τείχους στην ακρόπολη σχημάτιζε ένα κεφαλαίο λάμδα με πολύ ανοιχτά ευθύγραμμα σκέλη που κατέληγαν στο εργοστάσιο κλωστούφαντουργίας Τσίτση και το Κανναβουργείο αντίστοιχα, και συνδέονταν με το πολυγωνικό τείχος της κάτω πόλης. Το λάμδα αυτό έκλεινε με το φρύδι του βράχου και σχημάτιζε ένα περίπου ισοσκελές τρίγωνο. Η ύπαρξη ρωμαϊκών και χριστιανικών νεκροταφείων έξω από τον χώρο της ακρόπολης αποτελεί ένδειξη ότι η ακρόπολη σε κάποια φάση κατοικήθηκε, ενώ αρχικά θα πρέπει να κτίστηκαν εκεί μόνο δημόσια κτίρια (βασιλικά ανάκτορα, ναοί, θέατρα, στρατιωτικές εγκαταστάσεις κ.ά.). Το αρχαίο τείχος της Έδεσσας είναι σχεδόν βέβαιο ότι διατηρήθηκε, με πολλές επισκευές και επιδιορθώσεις, από τα κλασικά μέχρι τα βυζαντινά χρόνια. Όπως έδειξαν οι ανασκαφικές έρευνες, η ζωή στην κάτω πόλη κατά τη διάρκεια των βυζαντινών χρόνων άρχισε σταδιακά να φθίνει. Φαίνεται πως μεγάλος αριθμός κατοίκων μετακινήθηκε, για να εγκατασταθεί στην πάνω πόλη μέσα στην περιορισμένη έκταση της ακρόπολης

των 3,5 εκταρίων, σε μια έκταση δηλαδή που θα μπορούσε άνετα να οργανωθεί σε οικισμό των 200-250 κατοικιών.

Μετά την άλωση της πόλης από τους Τούρκους το 1389, το *θεοφρούρητο κάστρο* των Βοδενών καταστρέφεται. Ο οικισμός επεκτείνεται έξω από τα τείχη δημιουργώντας νέες συνοικίες, κυρίως αλλόθρησκες, ενώ οι χριστιανοί παραμένουν μέσα και γύρω από τον αρχαιότερο πυρήνα, κατανεμημένοι σε τρεις μεγάλες συνοικίες. Σύμφωνα με τα κτηματολογικά τεφτέρια του τέλους του 19ου αιώνα, οι τρεις χριστιανικές συνοικίες φέρουν αντίστοιχα τις ονομασίες *Varos*, *Hosnisin* και *Mahal*.

Το Βαρόσι (*Varos*) είναι η πρώτη χριστιανική συνοικία που δημιουργείται, ως εξέλιξη του βυζαντινού οικισμού που αναπτύχθηκε στον χώρο της ακρόπολης της αρχαίας πόλης. Η δημιουργία του πρώτου αυτού οικιστικού πυρήνα μέσα στο κάστρο έδωσε και την ονομασία Βαρόσι. Ο όρος είναι ιρανικής προέλευσης από τη λέξη *var* που σημαίνει οχυρό.

Το Βαρόσι της Έδεσσας, τους τελευταίους αιώνες της τουρκοκρατίας, επεκτάθηκε έξω από την οριογραμμή των τειχών, κύρια προς τη βόρεια πλευρά της πόλης. Σε αεροφωτογραφία της πόλης του 1933 διακρίνεται ο αρχικός πυρήνας σε όλη του την έκταση. Ειδικότερα, η συνοικία Βαρόσι ξεκινούσε από το σημερινό πάρκο των καταρρακτών, όπου ήταν τα χριστιανικά νεκροταφεία, προχωρούσε κατά μήκος του βράχου και έφθανε στην περιοχή του ξενοδοχείου Ξενία, ενώ ως βόρεια όρια είχε την πλατεία Τημενιδών, το Γυμναστήριο και τον χώρο όπου σήμερα βρίσκεται το Πολιτιστικό Κέντρο της πόλης. Το 1944 οι Γερμανοί καίνε το μεγαλύτερο τμήμα του Βαροσιού, επειδή λόγω της θέσης του χρησίμευε ως κέντρο των αντιστασιακών που εύκολα από εκεί μπορούσαν να διαφύγουν στον κάμπο. Τότε κήκε και η εκκλησία των Αγίων Αναργύρων και στη θέση της κτίστηκε το 1948 ο μητροπολιτικός ναός της Αγίας Σκέπης.

Το τμήμα του Βαροσιού που διατηρείται μέχρι

σήμερα, δίνει σαφή εικόνα του τρόπου επέκτασης του οικισμού έξω από τον περίβολο της ακρόπολης. Μετά την κατεδάφιση του τείχους η πρώτη ομάδα των σπιτιών κτίζεται πάνω σ' αυτό. Η συνέχεια του διακόπτεται κατά αραιά διαστήματα από στενούς δρόμους (ρύμες) για τη σύνδεση της εκτός των τειχών περιοχής με τον παλιό πυρήνα. Τα οικοδομικά τετράγωνα που δημιουργούνται έξω από τα τείχη, οργανώνονται προοδευτικά με σπίτια, άλλα κτισμένα στη σειρά, επί της οικοδομικής γραμμής, με εσωτερική αυλή, όπου βλέπουν οι ημιυπαίθριοι χώροι (χαγιάτια), και άλλα σύμφωνα με το σύστημα *περύγων*, όπου το σπίτι καταλαμβάνει το μισό του οικοπέδου και οργανώνεται με πλευρικό χαγιάτι προς την αυλή. Σταδιακά τα περισσότερα από τα εν σειρά σπίτια, χωρίστηκαν σε δυο νοικοκυριά, ενώ σε ορισμένα από αυτά, γύρω στα τέλη του 19ου αιώνα προστέθηκε ένας ακόμη όροφος. Η ανάγκη δεύτερου νοικοκυριού στα σπίτια, που ήταν κτισμένα με το σύστημα *περύγων*, αντιμετωπίστηκε με δεύτερη κατοικία που κάλυψε τον ελεύθερο χώρο της αυλής. Έτσι γύρω στα τέλη του 19ου αιώνα τα οικοδομικά τετράγωνα του Βαροσιού, έδιναν την εντύπωση συμπαγούς συστήματος δόμησης με πληθώρα σπιτιών στη σειρά. Εξωτερικά οι όψεις χαρακτηρίζονται από την πέτρινη βάση με περιορισμένα ανοίγματα, ενώ οι όροφοι φέρουν προεξοχές (σαχνισιά) και είναι διάτρητοι από ορθογωνικά ξύλινα παράθυρα. Χαρακτηριστική η εσωτερική επικοινωνία των σπιτιών ή των αυλών με *πορτοπούλες*, ενώ ιδιωτικά παρεκκλήσια οργανώνονται στις αυλές των αρχοντικών (Αγ. Παρασκευή, Αγ. Κυριακή, Αγ. Τριάδα, Ι.Ν. Αγίων Πέτρου και Παύλου). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το σύστημα ύδρευσης και αποχέτευσης της παραδοσιακής συνοικίας, με κανάλια νερού να διακλαδίζονται μέσα στα σπίτια, άλλα για οικιακή χρήση και άλλα αποκλειστικά για αποχέτευση, με τελική κατάληξη στον κάμπο.

Η τυπολογία του βαροσιώτικου σπιτιού προέκυψε εξελικτικά από τον τύπο του μονόχωρου σπιτιού με χαγιάτι στον όροφο, όπου το ισόγειο είναι ανοικτό προς την αυλή, τυπολογία που διασώζεται στο κτίσμα της οδού Μακεδονομάχων 22[1]¹. Στην περίπτωση που το ισόγειο είναι ψηλό, δημιουργεί-

ται μεσοπάτωμα σε ένα τμήμα του ισόγειου με αποθήκη στη χαμηλότερη στάθμη.

Μοναδικό δείγμα ακριβώς χρονολογημένου σπιτιού στο Βαρόσι αποτελεί το αρχοντικό της οδού Μακεδονομάχων 26[2], κτισμένο το 1841 από τον μεγάλο βαμβακέμπορο Βαλάσα, ο οποίος είχε εμπορικές συναλλαγές με τη Βιέννη και κυρίως την Αίγυπτο. Η διώροφη κατοικία με ψηλό ισόγειο ανοικτό προς την εσωτερική αυλή φέρει μεσοπάτωμα, ενώ στον όροφο τα δωμάτια διατάσσονται σε σχήμα «Γ» και ορθογωνίζονται με χαγιάτι, συνέχεια του ισόγειου χαγιατιού. Ο καλός οντάς προεξέχει και δημιουργεί σαχνισί στην πρόσοψη και διατηρεί όλο τον εξοπλισμό του (μουσάντρα, τζάκι, ξυλόγλυπτο ταβάνι).

Στο αρχοντικό της οδού Αρχ. Μελετίου 44[3], αναγνωρίζεται η χαρακτηριστική τυπολογία του βαροσιώτικου σπιτιού που αναπτύσσεται σε οικόπεδο με μεγάλη κλίση, όπου οι κολώνες του χαγιατιού προκύπτουν διώροφες. Πλαστικότητα χαρακτηρίζει την όψη του δρόμου, με τα τριγωνικά σε κάτοψη σαχνισιά που ορθογωνίζουν τους χώρους του ορόφου, ενώ στην πλευρική όψη προεξέχει ο ημικυλινδρικός όγκος της καμινάδας (μπουχαρί).

Η κύρια ασχολία των κατοίκων του Βαροσιού μέχρι το 1950 ήταν η σηροτροφία. Τα σπίτια του Βαροσιού με τους μεγάλους ημιυπαίθριους χώρους μετατρέπονταν σε εργαστήρια σηροτροφίας από τον Μάιο μέχρι τον Ιούνιο. Παράλληλα, δημιουργήθηκαν και ορισμένα κτίσματα ως ειδικά σηροτροφεία, τα «μπιτζικλίκια». Η οικία της οδού Μακεδονομάχων 24[4] είναι από τα πιο αξιόλογα κτίσματα του Βαροσιού. Αποτελεί ενδιαφέρον παράδειγμα συνδυασμού κατοικίας με εργαστήριο σηροτροφίας (κουκουλώνας) [5], το οποίο αναπτύσσεται στη συνέχεια, με όψη επί της οδού Αρχ. Μελετίου 43.

Η οικία της οδού Αθ. Φράγκου 1 [6] αποτελεί ένα δείγμα «εκσυγχρονισμού» του παραδοσιακού βαροσιώτικου σπιτιού το 1902, με επανασχεδιασμό της εξωτερικής όψης, όπου οι νεοκλασικές επιδράσεις είναι φανερές. Αργότερα, στον Μεσοπόλεμο, επανασχεδιάζεται στο μεγαλύτερο ποσοστό η διώροφη οικία της οδού Μ. Αλεξάνδρου 12 [7] με σαφείς επιδράσεις από την αρχιτεκτονική του

Bauhaus. Την ίδια περίοδο σχεδιάζεται και το δίδυμο σπίτι της οδού Μακεδονομάχων 14 α-β [8], το οποίο κινείται μέσα στο πνεύμα του νεοεκλεκτισμού με σαφείς κλασικιστικές αναφορές.

Οι βυζαντινοί ναοί της Κοίμησης της Θεοτόκου (Παλιά Μητρόπολη) [9] του 14ου αιώνα και των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου [10] που διατηρούνται μέχρι σήμερα στο Βαρόσι, αποτελούν μάρτυρες της βυζαντινής πόλης του *Κάστρου των Βοδενών*. Το Παρθεναγωγείο [11] κτισμένο το 1877 προς *φωτισμόν των Έδεσσαίων θυγατέρων*, όπως διαβάζεται στην εντοιχισμένη μαρμάρινη ιδρυτική πλάκα πάνω από την κύρια είσοδο, βρίσκεται στο άμεσο περιβάλλον της βυζαντινού μητροπολιτικού ναού. Είναι το μοναδικό ελληνικό διδακτήριο που διασώθηκε στην πόλη από την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Η συνοικία Βαρόσι της Έδεσσας χαρακτηρίστηκε ως ιστορικός τόπος από την 4η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού το 1983. Ο Δήμος, θέλοντας να καλύψει την ανάγκη για ειδική μελέτη ανάπλασης του ιστορικού πυρήνα, ανέθεσε στο Α.Π.Θ. την εκπόνηση ερευνητικού προγράμματος με θέμα *Αρχιτεκτονική Τεκμηρίωση και Ανάπλαση της Συνοικίας Βαρόσι Έδεσσας*. Το όλο πρόγραμμα διεκπεραιώθηκε το 1989 με επιστημονικό υπεύθυνο τον καθηγητή Γ. Βελένη και τη συμμετοχή της 4ης Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων (αρχιτέκτων Χ. Ζαρκάδα)².

Η πρόταση ανάπλασης διαμορφώνεται κυρίως από τη διατήρηση και επαναφορά του πολεοδομικού ιστού σε συνδυασμό με την αποκατάσταση της τυπολογικής και μορφολογικής ενότητας του οικιστικού συνόλου. Σημαντικός στόχος της επέμβασης είναι η σύνδεση του ιστορικού πυρήνα με τη σύγχρονη πόλη. Το αρχαίο τείχος, καθοριστικός παράγοντας εξέλιξης του παραδοσιακού οικισμού, λειτουργεί ως κύριο στοιχείο οργάνωσης του χώρου και ειδικότερα της πλατείας, όπου γίνεται η σύνδεση των δυο πολεοδομικών συστημάτων (σύγχρονο και παραδοσιακό). Στη βραχύωδη ακρόπολη, όπου σύμφωνα με την ανάλυση αναμένεται βυζαντινός οικισμός, δημιουργείται αρχαιολογικό πάρ-

κο με διαδρομές-περιπάτους και καθιστικά, ακολουθώντας τη διαμόρφωση του φυσικού εδάφους. Η δημιουργία ανοικτού θεάτρου συνδέει τον χώρο αυτό με το Υπαίθριο Μουσείο Νερού Έδεσσας, το οποίο αναπτύσσεται στην περιοχή των μύλων, το Κανναβουργείο και το εργοστάσιο κλωστούφαντουργίας «Ανω Εστία». Η Διεύθυνση του μουσείου πρόκειται να στεγαστεί στα υδροκίνητα εργαστήρια μπατάκι-σησαμοτριβείο [12].

Το αρχαίο τείχος ανασκάπτεται και αναδεικνύεται στην πορεία του μέσα στη συνοικία, όπου είναι επιφύλαξη, ενώ παράλληλα προβάλλεται στο αρχαιολογικό πάρκο. Το ΒΔ όριο του οικιστικού πυρήνα διαμορφώνεται με τη μεταφορά του γηπέδου σε άλλη θέση της πόλης, με την επαναφορά των μεγάλων αρχικών αυλών και τη δημιουργία ενός χώρου πρασίνου με παιδική χαρά, ενώ στη συνέχεια τοποθετείται χώρος στάθμευσης, για την εξυπηρέτηση των κατοίκων του Βαροσιού.

Στόχος της επέμβασης είναι η διατήρηση της κοινωνικής δομής και της αρχικής χρήσης στο μεγαλύτερο ποσοστό (κατοικία), ενώ προστίθενται νέες πολιτιστικές, κύρια, λειτουργίες. Ειδικότερα, το Λαογραφικό Μουσείο χωροθετείται στις διατηρητέες οικίες της οδού Μακεδονομάχων 26-24 [2, 4] και στον κουκουλώνα της οδού Αρχ. Μελετίου 43 [5], ενώ ο δημοτικός ξενώνας οργανώνεται στο διατηρητέο κτίριο της οδού Αρχ. Μελετίου 44 [3]. Ακόμη προβλέπονται δυο βρεφονηπιακοί σταθμοί [13, 14] για 30-40 παιδιά ο καθένας. Το νέο Μουσείο Πόλης [15], σύμφωνα με τη μελέτη, οργανώνεται δίπλα στον χώρο της πλατείας, η οποία διαμορφώνεται με παράλληλη ανάδειξη του αρχαίου τείχους, ενώ οι ωφέλιμοι χώροι του μουσείου συμπληρώνονται με τη χρήση του Παρθεναγωγείου [11] και του κτιρίου της οδού Μ. Αλεξάνδρου 12 [7].

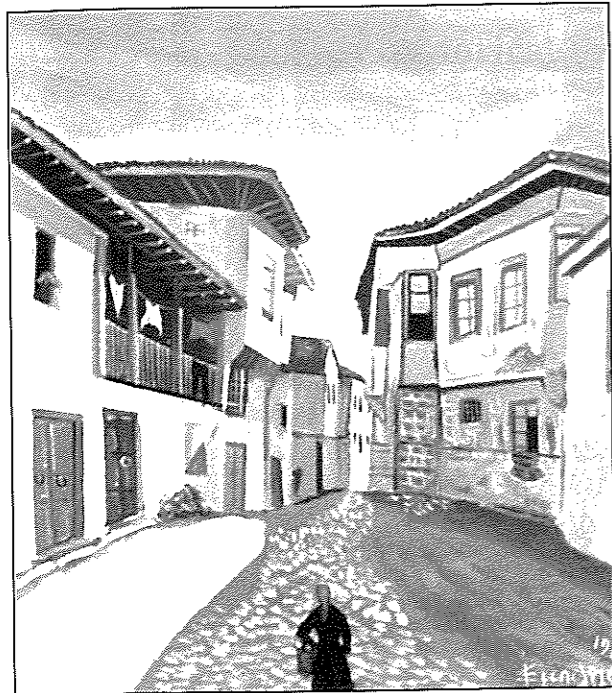
Η διάθεση για αποκατάσταση της αρχικής τυπολογίας των σπιτιών της οδού Μακεδονομάχων 16, 18, 20, 22 (μονόχωρο με χαγιάτι) [16], οδήγησε στην αλλαγή της αρχικής χρήσης και τη στέγαση εκεί διαφόρων εργαστηρίων (κεραμικής τέχνης, μεταλλοτεχνίας, ρούχων κ.ά), με χώρους διάθεσης

2. Την ομάδα μελέτης αποτέλεσαν οι αρχιτέκτονες Αθ. Πιστιόλης, Σμαρ. Θεοδωρίδου, Αν. Βαλαβανίδου, Ευστ. Βόρη, Ε. Γαβρά, Ζ. Αλ. Σαγιαγιά, Ν. Χαντάντ και οι τότε φοιτητές αρχιτεκτονικής Μ. Κορρέας, Μ. Σέγκος και Ε. Καρόλη. Την μακέτα επιμελήθηκαν οι αρχιτέκτονες Ν. Αρβανιτοπούλου και Γ. Χοροζόγλου, ενώ η φωτογραφική τεκμηρίωση έγινε από τον Γ. Κατσάγγελο, επικ. καθ. της Σχολής Καλών Τεχνών.

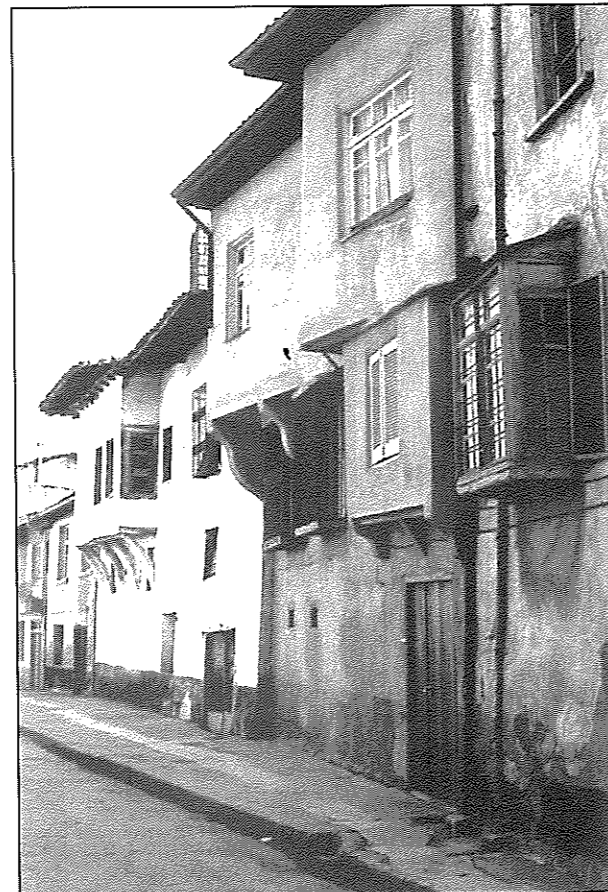
1. Η αρίθμηση μέσα στην αγκύλη αντιστοιχεί στην αρίθμηση των κτισμάτων στο τοπογραφικό διάγραμμα ανάπλασης της διατηρητέας συνοικίας Βαρόσι (εικ. 1).

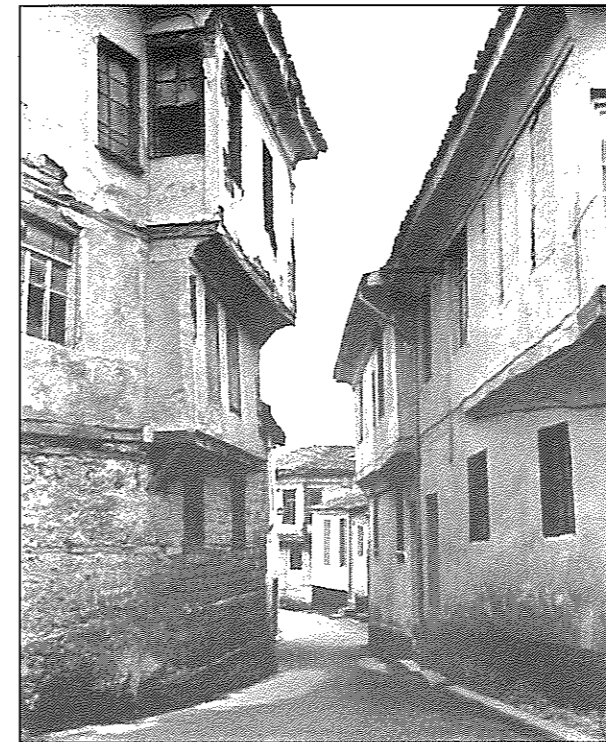
3. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Άποψη της εκκλησίας των Αγίων Αναργύρων το 1920 (φωτ. Ernest Hebrard). Το 1944 καταστρέφεται από πυρκαγιά και στη θέση της κτίζεται ο ναός της Αγίας Σκέπης με μελέτη του Αν. Ορλάνδου (1948).

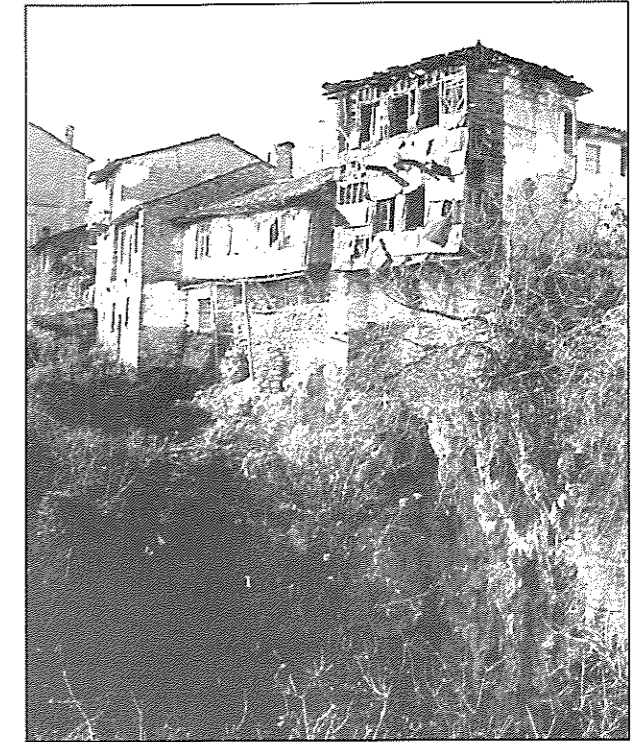
4. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Άποψη της οδού Αρχ. Μελετίου (πίνακας-λάδι Ι. Σμπιλή, 1979).

5. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Άποψη της οδού Μακεδονομάχων από τα δυτικά (φωτ. 1979).

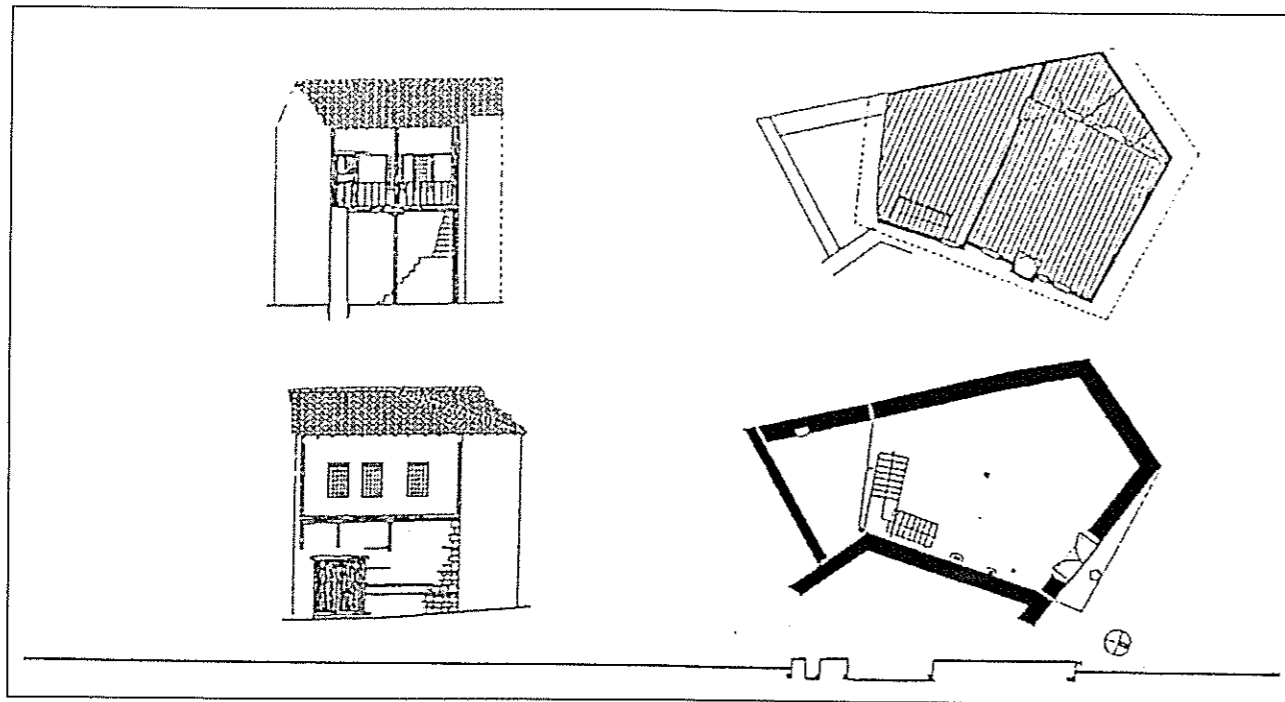
6. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Άποψη της οδού Αρχ. Μελετίου από ΝΑ (φωτ. 1979).

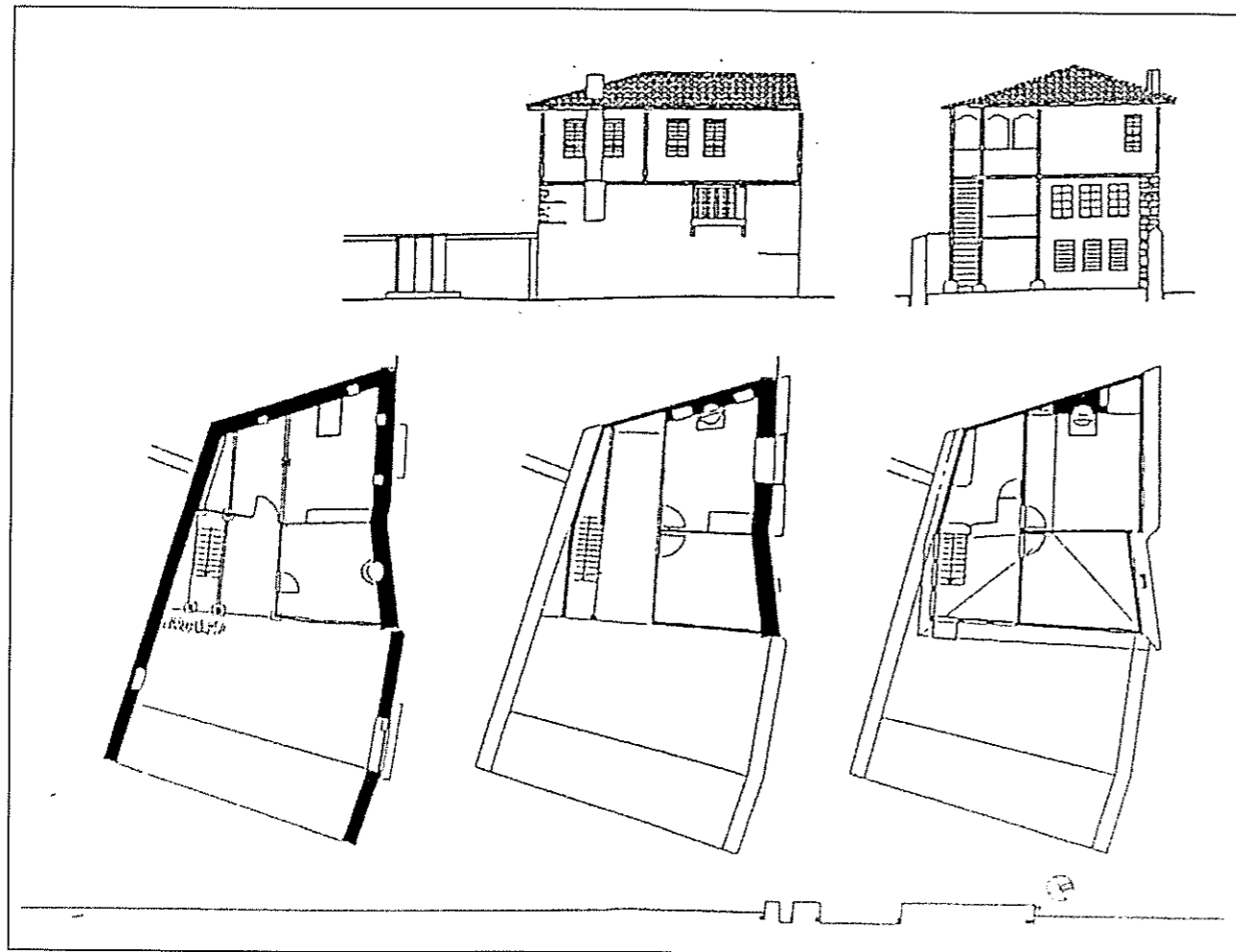
7. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Άποψη σπιτιών πάνω στον βράχο της ακρόπολης της αρχαίας πόλης (φωτ. 1979).

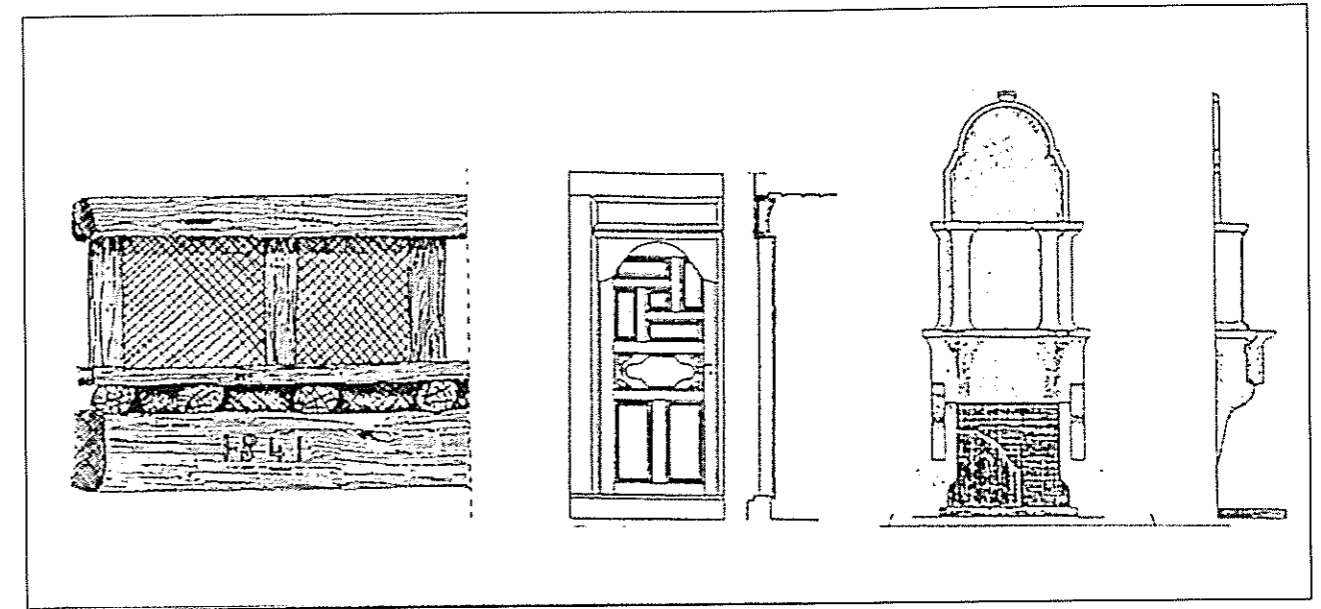
8. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Άποψη του χαγιατιού της οικίας Γιούσημ (φωτ. 1979).

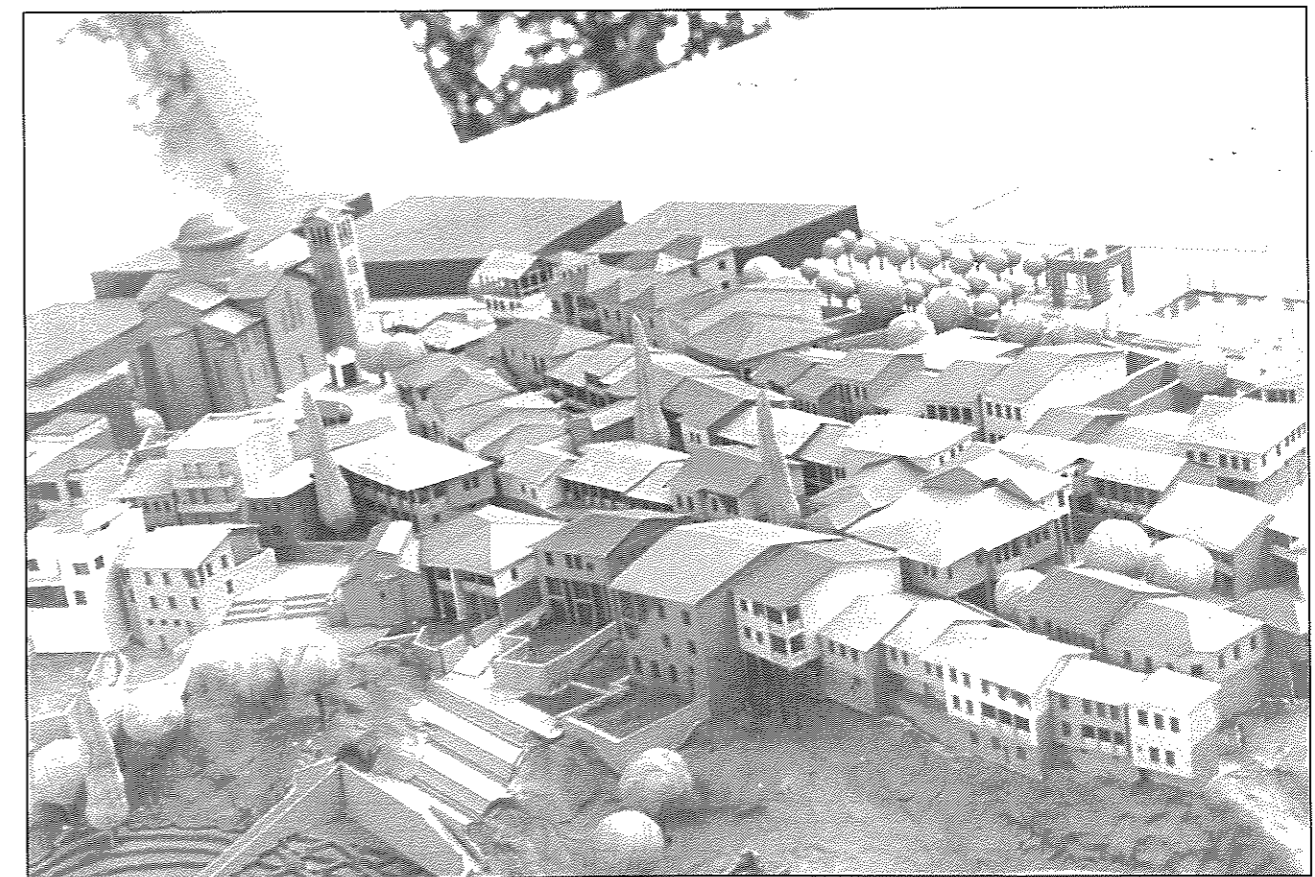
9. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι (οικία Γουγούση). Σύστημα συνεχές, μονόχωρο με χαγιάτι στον όροφο.

10. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι (οικία Διγγόλη). Σύστημα πτερόγων με πλευρικό χαγιάτι.

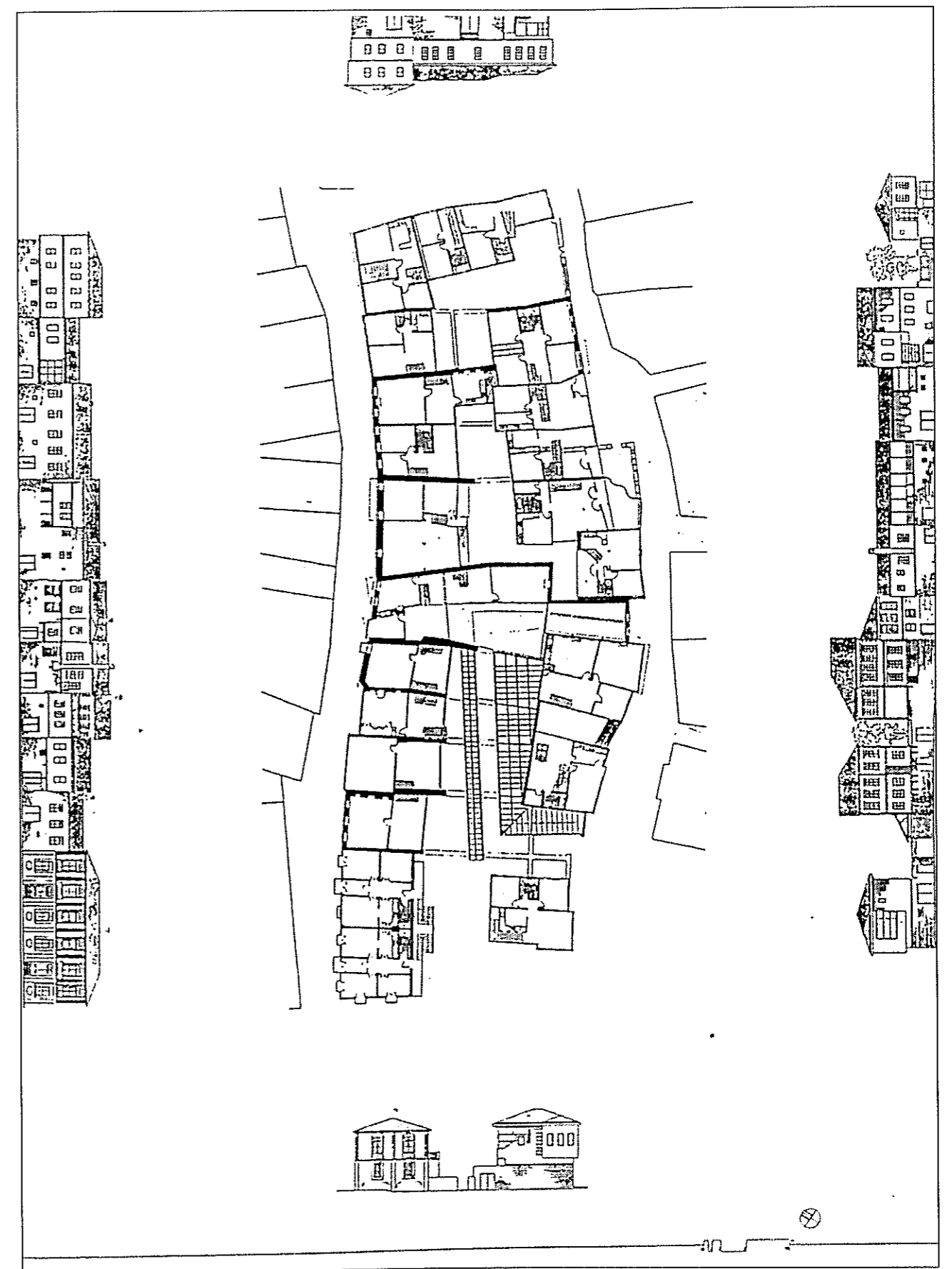
11. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Οικία Βαλάσσα (1841), γραφική αποκατάσταση.

12. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Άποψη της μακέτας (πρόταση).

13. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Οικοδομικό τετράγωνο 3. Υπάρχουσα κατάσταση.

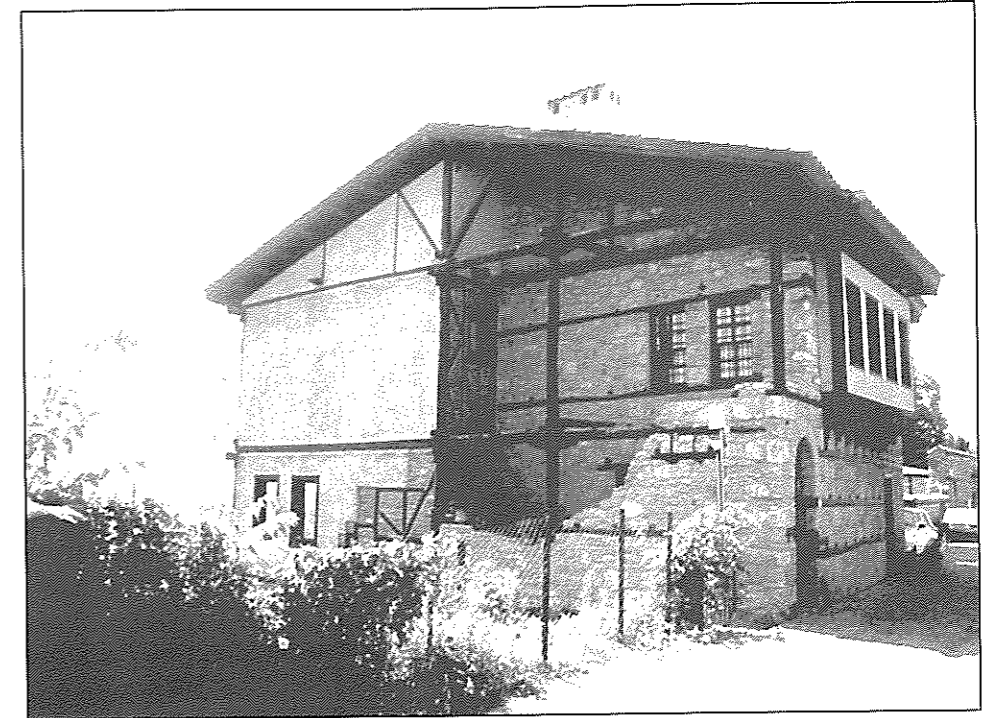
14. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Οικοδομικό τετράγωνο 3. Πρόταση.

15. Το πρώτο συνεργείο τεχνιτών που οργάνωσε ο Δήμος Έδεσσας για την αποκατάσταση των σπιτιών του Βαροσιού (Σωτήρης Προφητιλιώτης, Αργύρης Αδάμ, Κώστας Τσακιρίδης και Γιάννης Δαλκαράνης).

16. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Διατηρητέα κτίσματα στην οδό Μ. Αλεξάνδρου, μετά από τις εργασίες αποκατάστασης.

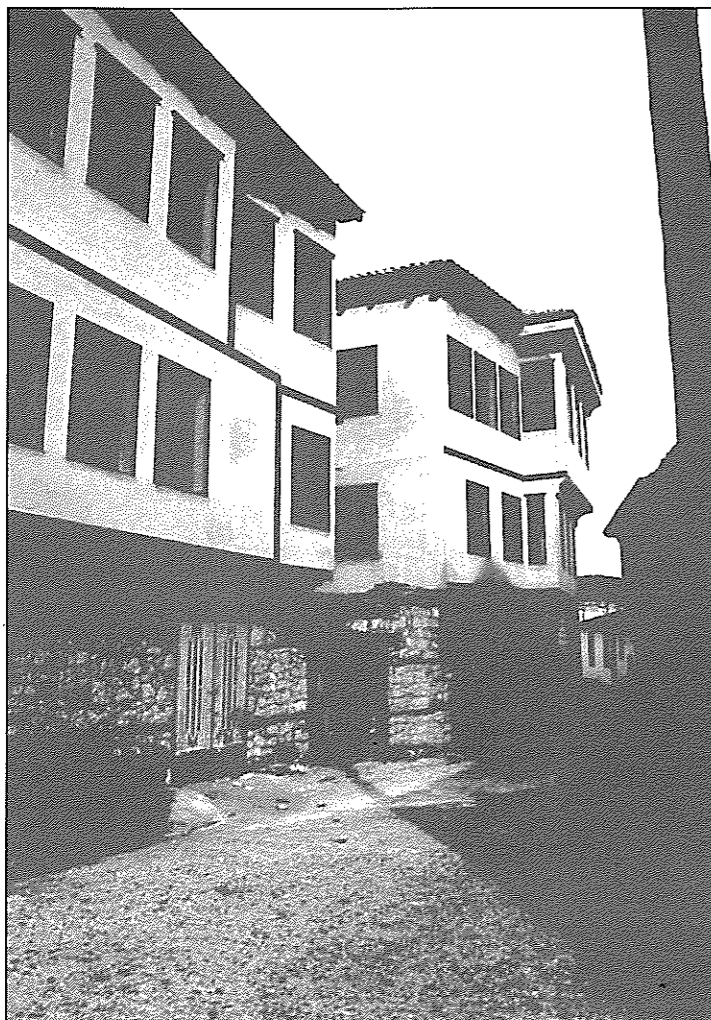
17. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Άποψη της οικίας Κ. Μουρατίδου από τα βόρεια, μετά από τις εργασίες αποκατάστασης

18. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Το Παρθενάγωγείο από τα ΝΔ.

19. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Άποψη των οικιών της οδού Αρχ. Μελετίου 39-41 από τα νότια, κατά τη διάρκεια των εργασιών αποκατάστασης.

20. ΕΔΕΣΣΑ, συνοικία Βαρόσι. Άποψη των οικιών της οδού Αρχ. Μελετίου 39-41 από τα νότια, μετά την ολοκλήρωση των εργασιών αποκατάστασης.

Αικατερίνη Γ. Ρεβιθιάδου - Τσότσου

Μορφολογική και κατασκευαστική θεώρηση της οικίας του γιατρού Γεωργίου Α. Ρεβιθιάδη στην Έδεσσα

Κύριο αντικείμενο της εργασίας είναι η παρουσίαση των αρχιτεκτονικών - μορφολογικών και κατασκευαστικών - στοιχείων του αρχοντικού Ρεβιθιάδη στην Έδεσσα.

Με βάση στοιχεία προερχόμενα από παλιές φωτογραφίες και κείμενα, προφορικές πληροφορίες ηλικιωμένων Έδεσσαίων¹ και προσωπικές αναμνήσεις, η εικόνα της πλατείας μπροστά από το αρχοντικό παρουσιάζεται στην εικ. 1.

Η πλατεία στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, στις αρχές του αιώνα, είχε το όνομα "πλατεία του τζαμιού του Χασάν Αγά", στην οποία, όπως και σχεδόν σ' ολόκληρη την ευρύτερη συνοικία του Γαζή², κατοικούσαν Τούρκοι. Στην πλατεία, όπως φαίνεται στην εικόνα, διακρίνονται τα εξής κτίσματα:

1. Το τζαμί του Χασάν Αγά³ το οποίο αργότερα χρησιμοποιήθηκε ως ταπητουργείο, ηλεκτρική εταιρεία και στη θέση αυτή σήμερα βρίσκεται το κτίριο των δικαστηρίων.

2. Κατοικία Αγγελούση.

3. Τεκές⁴. Ιδιοκτησία Αγ. Χαραλαμπίδη - Γαϊσίδη.

4. Ετοιμόρροπη κατοικία.

5. Το πανέμορφο αρχοντικό του σηροτρόφου εμπόρου Κούκου από το Σουφλί και από το 1909 ιδιοκτησίας Γέντση-Γουνίδη⁵.

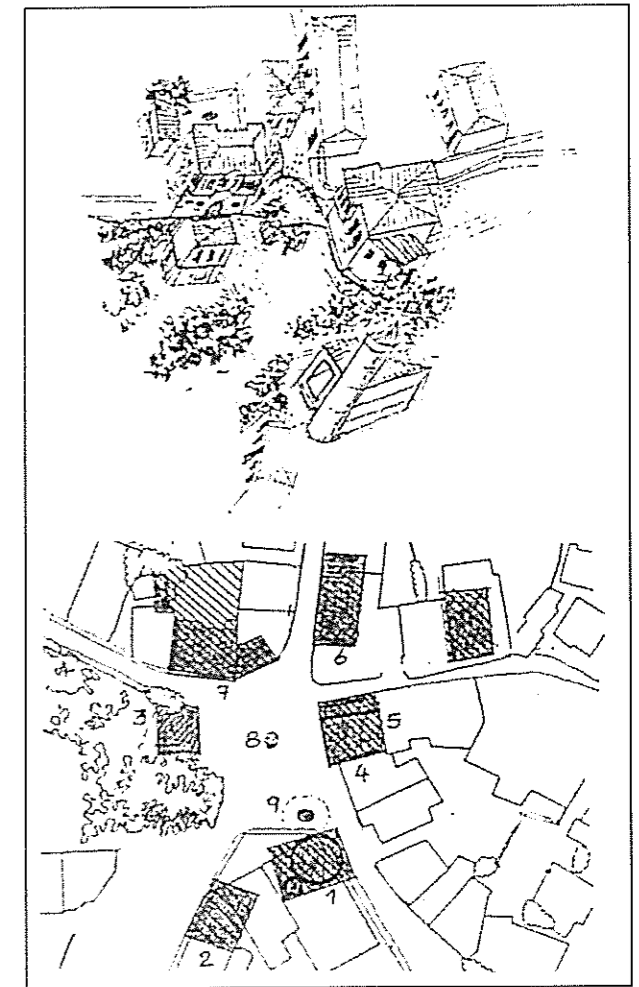
6. Μονώροφες μικρές κατοικίες (πιθανόν κατοικία του μουφτή και μικρό καφενείο).

7. Το αρχοντικό του Κολ-Αγασί-Μεμέτ-Αγά ιδιοκτησίας Αριστείδη Ρεβιθιάδη.

8. Στην πλατεία στεγασμένος τάφος φρουρούμενος, βρύση με τρεχούμενο άφθονο νερό και όλ' αυτά πλαισιωμένα από μια τζιτζιφιά και μια καραμπομπιά.

9. Μπροστά από το τζαμί και μέσα στην πλατεία αιωνόβιος πλάτανος που και αυτός παραχώρησε τη θέση του στο κτίριο των δικαστηρίων⁶.

Με τη σύντομη αυτή περιγραφή θέλω να τονίσω τη σημασία των δύο αρχοντικών της πλατεί-

Εικ. 1. Σκαριφίμα συνοικίας Γαζή (πλατεία τζαμιού Χασάν Αγά).

ας, αυτό του Γέντση-Γουνίδη, με μεγάλο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, με πλούσιο ξυλόγλυπτο διάκοσμο, ωραίες τοιχογραφίες, και που δυστυχώς δεν υπάρχει πια, και εκείνο, ιδιοκτησίας ιατρού Γεωργίου Ρεβιθιάδη, που αντέχει ακόμα στον χρόνο παρά τις σημαντικές φθορές και αλλοιώσεις που έχει υποστεί. Στη συνέχεια η εργασία επικεντρώνεται στο αρχοντικό αυτό (εικ. 2).

Κατά τον 17ο αιώνα και μετά η αρχιτεκτονική που αναπτύσσεται στη Μακεδονία έχει ως φυσικό σκοπό όχι μόνο την ασφάλεια των ενοίκων αλλά και την άνετη διαβίωσή τους. Οι από-